

600 ГОДИНА МАНАСТИРА ПАВЛОВАЦ

monastirpavlovac

Молдавия

Градска општина Младеновац

600 ГОДИНА МАНАСТИРА ПАВЛОВАЦ

Младеновац 2017.

Издавач

Градска општина Младеновац

За издавача

Владан Глишић

Уредници

Велибор Катић

Немања Марковић

Научни одбор

др Марко Поповић, Археолошки институт, Београд

др Владета Петровић, Историјски институт, Београд

проф. др Драган Војводић, Филозофски факултет, Београд

Рецензенти

др Марко Поповић, Археолошки институт, Београд

др Владета Петровић, Историјски институт, Београд

проф. др Драган Војводић, Филозофски факултет, Београд

др Даница Поповић, Балканолошки институт САНУ, Београд

проф. др Зоран Крстић, Православни богословски факултет, Београд

Организациони одбор

Зоран Јоцић, Градска општина Младеновац

Велибор Катић, Музеј Младеновца, одељење Музеја града Београда

Немања Марковић, Археолошки институт, Београд

Бранко Милорадовић, Центар за културу и туризам Младеновац

Марко Јефтић, Српска Православна Епархија шумадијска, Архијерејско намесништво
младеновачко, храм Успења Пресвете Богородице

Дејан Манделц, Младеновац

Лектура

мр Душан Стојковић

Фотографије

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Републички завод за заштиту споменика културе

монах Гаврило (Гардаш)

Бранко М. Јовановић

Прелом текста

Дејан Манделц

Штампа

MS Štampa, Београд

Тираж

300

САДРЖАЈ

Предговор.....	7
<i>Марко Поповић</i> Сакрално окружење Београда у доба деспота Стефана.....	11
<i>Велибор Катић, Немања Марковић</i> Шест векова манастира Павловац.....	45
<i>Ника Стругар Беви, Ивана Здравковић</i> Археолошки материјал из Павловца у збирци Музеја града Београда.....	63
<i>Јасмина С. Тирић</i> Рајско цветање: Цвет Живота на западном порталу цркве Св. Николе у Павловцима, структура и значење.....	95
<i>Марко Јефтић</i> Утицај исихазма на богослужбени простор манастира Павловац: Теолошки поглед.....	115
<i>Наташа Миладиновић-Радмиловић</i> Ктиторска гробница деспота Стефана Лазаревића у цркви манастира Манасије - антрополошка анализа.....	123
<i>Татјана Стародубцев</i> Деспот Стефан Лазаревић и свети лекари. Ликовна сведочанства.....	141
<i>Милош Ивановић</i> Један поглед на „власти” у Држави српских деспота.....	169
<i>Гордана Гарић Петровић</i> Манастири у Београдској епархији од 1718. до 1739. године.....	183
Листа аутора.....	195

ПРЕДГОВОР

Опредељење Градске општине Младеновац да један од својих великих историјских момената обележи Научним скупом изазвао је интересовање људи од науке. Шестсто година манастира Павловац довољан је разлог да се још једном о овом споменику културе сумирају резултати досадашњих истраживања. Његови остаци, развалине, су током XIX и почетком XX века дошле у сферу интересовања стручњака разних профила, а првенствено оних који су се бавили очувањем материјалне културе старе Србије. Уз бројне покушаје да се спречи даље пропадање манастира, тек систематским археолошким радовима Завода за заштиту споменика културе града Београда, а потом и конзерваторско-рестаураторским радовима, Павловац добија данашње обличје. Ове послове су изнели археолог Марко Поповић и архитекте Светлана Мојсиловић и Мила Вуловић, а своје истраживачке резултате су објављивали у бројним стручним часописима, преко којих је стручна и шира јавност била упозната са манастиром Павловац.

Место и улога Павловца се не везује само за Кораћицу и Младеновац, већ је, као и споменик – кенотаф у Црквинама и манастир Кастаљан у суседном Неменикућу, обележје једног значајног периода српске историје. Сви ови споменици наше историје се везују за деспота Стефана Лазаревића и његов боравак у области планине Космај. Деспот Стефан је био велики владар, државник и ратник, имао је и друге особине које су га истицале у културном, књижевном, градитељском и духовном раду. Пред налетима турских најезди он је био једина светлост која је пружала наду за опстанак српства.

Народно предање Павловац и његово подизање везује за деспота Стефана. Међутим, историјски извори и истраживања манастира Павловац нису дала коначан одговор на питање ко је његов ктитор. Познато је да је деспот водио политику обнове Србије и да је био иницијатор а и ктитор обнове старих и изградње нових црквених објеката које Константин Филозоф назива „божанственим храмовима“. За манастир Павловац се претпоставља да је једно од места где је деспот боравио на путовањима од Београда ка централној Србији. И данас га чини привлачним изолована и скривена у односу на окружење амбијентална целина која пружа својеврстан духовни мир. Вероватно је у овом амбијенту и деспот периодично налазио потребан мир у његовом доста динамичном животу у обнови Србије.

После преношења српске престонице из Крушевца у Београд 1405. године вероватно је прво уследила обнова старијих црквених објеката. Павловац је новоизграђени манастир, а први пут је забележен у повељи деспота Стефана која је писана у „Павловце“. Повеља је датована у новембар 1424. године, а боравак деспота је сигуран знак да је манастир био градитељски завршен до те године. Уколико се узме да је изградња оваквог манастирског комплекса могла да траје поприличан број година, време почетка зидања Павловца се може оријентационо одредити у другу деценију XV века.

За дан јубилеја прославе 600-годишњице Павловца одређена је ова година и 1. август, јер је друга деценија XXI века већ на измаку. На тај дан (19. јула по јулијанском календару) 1427. године деспот је преминуо, а истог је 1927. године канонизован за светитеља од Српске православне цркве – Свети Стефан деспот Српски. Поводом овог дана Српска православна црква сваке године одржава посебну литургију и Саборе у манастиру Павловац. Ово је први пут да су и људи од знања и науке свој рад објединили на Научном скупу што омогућава целовитије сагледавање времена његовог настанка и живота, а такође и обнове. Захвалност за окупљање учесника скупа дугујемо ГО Младеновац која је све реферате учесника објавила у овом Зборнику. Захваљујемо се и колегама из Републичког завода за заштиту споменика културе и Завода за заштиту споменика културе града Београда на уступљеној архивској грађи. Велику захвалност дугујемо и Његовом преосвећенству Епископу шумадијском г. Јовану који је својим благословом и личним присуством подржао научни скуп.

Уредници

Учесници научног скупа „600 година манастира Павловац“ са Његовим преосвећенством Епископом шумадијским г. Јованом

МОНАСТИРИ У БЕОГРАДСКОЈ ЕПАРХИЈИ ОД 1718. ДО 1739. ГОДИНЕ*

Гордана Гарић Петровић, Историјски институт, Београд

Апстракт: Тема рада је обнова манастира на подручју Београдске епархије након Бечког рата и њихов живот у периоду од 1718. до 1739. године. Реч је о манастирима Винчи, Раваници, Сланцима, Раковици, Витовници, Туману, Горњаку, Тресије, Рукомији, Смедеревском манастиру, Рајиновацу, Ресави и Грачаници.

Кључне речи: манастири, Србија, Православна црква, Хабзбуршка монархија, 18. век

Крај 17. и почетак 18. века представљају један од најбурнијих периода у историји српског народа. Обележили су га ратови Аустрије и Османског царства (1683–1699, 1716–1718 и 1737–1739), Велика сеоба и депопулација великих делова данашње Србије, као и честа померања аустро-турске границе. У периоду од 1718. до 1739. године северни делови данашње централне Србије нашли су се у оквирима Хабзбуршке монархије.

За проучавање овог периода српске историје сачуван је значајан број извора, од којих су многи објављени. Такође, одређен број радова пружа синтетичке приказе периода аустријске управе над централном Србијом, док се значајан део њих бави и појединим питањима као што су Српске привилегије, делатност српских митрополита Мојсија Петровића и Вићентија Јовановића или црквена организација и српски народно-црквени сабори.¹ Овај рад се заснива, поред већ поменуте литературе, и на необјављеној и објављеној грађи из Архива САНУ у Сремским Карловцима и Архива САНУ у Београду.

Овом приликом задржаћемо се на простору који обухвата Београдска епархија, док ће временски оквир представљати период између Пожаревачког и Београдског мира.

* Рад настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под насловом *Од универзалних царстава ка националним државама. Друштвене и политичке промене у Србији и на Балкану* (Ев. бр. 177030).

¹ О изворима и старијој литератури видети: Гарић Петровић 2014, 87–88.

Беч је новоосвојене области јужно од Саве и Дунава у административном погледу поделио између Краљевине Србије са седиштем у Београду и Земаљске администрације у Темишвару. Део који је припао Краљевини Србији био је подељен на 15 дистрикта, док се под управом Темишварске администрације нашло 12 дистрикта у Банату и седам у источној Србији.² Највећи део области јужно од Саве и Дунава припао је Краљевини Србији, новоосвојеној области која је постала *dominium regium*. Она се налазила под управом представника Дворског ратног већа и Дворске коморе са седиштем у Београду, који су чинили Београдску администрацију установљену 1720. године, на челу са принцем Александром од Витемберга.³

Области јужно од Саве и Дунава које су 1718. године ушле у састав Хабзбуршке монархије, у црквеном погледу су припадале Београдској митрополији и Ваљевској и Вршачкој епископији.

Од њих је формирана нова српска архиепископија на челу са митрополитом Мојсијем Петровићем. Две године касније њему су потчињене Вршачка и Темишварска, а 1727. и Римничка епископија. До спајања две српске архиепископије, Карловачке и Београдске, *de facto* је дошло након смрти карловачког митрополита Вићентија Поповића, а формално тек након избора за митрополита Вићентија Јовановића који је 1731. године био потврђен од стране Двора за архиепископа и митрополита Карловачког-београдског и новоосвојених земаља.⁴

И без званичног признања, две епархије, Сремска и Београдска (Сервијска), су од почетка 1726. године чиниле архиепископску дијецезу. У исто време, свака од ових црквених области задржала је своју посебност која се огледала у одвојеним епархијским управама у дворовима у Београду и Карловцима, посебним границама и различитој управној подели, у Сремској епархији на протопопијате, а у Београдској на егзархате.⁵

*

Овом приликом пажњу ћемо посветити манастирима на подручју Београдске (тзв. *Сервијске*) епархије. Већина манастира ове црквене области, која је била активна у периоду од 1718. до 1739. године, имала је своја братства и у периоду између Бечког и Вардинског рата. Број активних манастира се, током аустријске управе овим подручјем, повећао насељавањем запустелог манастира Раванице и изградњом манастира Винче, тако да је на подручју Београдске епархије средином тридесетих година 18. века било 13 активних манастира. То су били: Винча, Раваница, Сланци, Раковица, Витовница, Туман, Горњак, Тресије, Рукомија, Смедеревски манастир, Рајиновац, Ресава и Грачаница.⁶

Током Бечког рата опустели су манастири Раваница и Сланци. О судбини манастира Раванице у овом периоду остало нам је, поред неколико записа, и сведочанство даскала Стефана Раваничанина, једног од њених монаха. Братство овог манастира, које је 1690. године напустило манастир носећи са собом мошти кнеза Лазара, чинили су игуман Димитрије, проигуман Ћирил, јеромонах Михаило, поп Филип, монаси Дамаскин, Ђеорђије, Игнатије, хаџи Арсеније и Стефан, као и Висарион и Леонтије, који су на путу преминули. Са њима је пошао и витовнички монах Висарион. Монаси су путовали заједно са мноштвом народа и других калуђера, пратећи патријарха Арсенија, док на-

² Веселиновић 1994, 111–113.

³ Поповић 1950, 59–60.

⁴ Точанац 2007, 203–214; Гарић Петровић 2014, 89.

⁵ Гарић Петровић 2010, 274–275.

⁶ Руварац 1905, 128–130, 132–134, 142, 144–146, 148–154; Грујић 1913, 160–168; Витковић 1884, 151–155, 164–167, 170–172, 177–181; Форишковић 1968, 310.

кон 40 дана нису стигли до Будима. Населили су се 1691. године у Сент Андреји, где су подигли дрвену цркву у коју су положили мошти кнеза Лазара. Након две године, Хаџи Арсеније, јеромонах Михаило и ђакон Захарије отпутовали су у Москву, где су примили милостињу од цара Ивана и Петра. Након Карловачког мира, један део избеглог народа се вратио у Варадин а са њима и раванички монаси који су убрзо потом обновили напуштени манастир Врдник на Фрушкој Гори и у њему се настанили. Нови рат натерао је монахе на ново избеглиштво. Са моштима кнеза Лазара пребегли су у Футог где су чекали склапање мира. Још се рат није завршио а Стефан Раваничанин се, као једини од старих раваничких монаха, вратио у пусту Раваницу. Манастир је био оштећен и обрастао у растиње са потпуно порушеном припратом. До 1721. године манастир је поново настањен а захваљујући милостињи покривена је црква, подигнута нова приправа и обновљено је неколико ћелија.⁷

У време Бечког рата, као и раванички монаси, и братство манастира Сланаца је избегло из манастира. Сланачки монаси су се населили у манастиру Кувеждину који је, према једном писму кувеждинских монаха митрополиту Вићентију Поповићу, у то време био пуст.⁸ Другачије податке даје нам један запис према коме је манастир у то време имао своје братство које се успротивило насељавању придошлица из Сланаца.⁹ Нема тачних података када су се монаси вратили у напуштене Сланце, али се већ 1713. године, у тефтеру Београдске епископије, помиње приход од парохије овог манастира. Да су поменути парохију држали монаси, а не неки мирски свештеник, сведочи тефтер из 1715. године у коме се помињу сланачки игуман Теодор и јеромонаси Јоаникије, Авакум и Теофил.¹⁰ Могуће је да је братство Сланаца поново избегло у Кувеждин на почетку новог рата, али манастир је сигурно насељен већ почетком 1718.¹¹ Априла те године, игуман Теодор шаље писмо митрополиту Вићентију Поповићу са молбом да допусти јеромонаху Теофану сакупљање милостиње за манастир који се због рата нашао у тешком стању.¹² Поменути јеромонах Теофан је нешто касније постао сланачки игуман.¹³

За разлику од Раванице и Сланаца, у периоду од 1690. до 1718, манастир Раковица је био изузетно активан. Деведесетих година 17. века, у време игумана Максима, написан је један псалтир и обновљена једна књига. Нови раковички игуман Григорије је учинио значајне услуге руској дипломатији при склапању Карловачког мира. Убрзо потом кренуо је на пут у Русију. Почетком 1701. добио је од влашког војводе Константина Бесарабе грамату којом су манастиру Раковици додељени одређени приходи. Марта исте године стигао је у Москву, где је добио грамату од Петра Великог којом је дозвољено изасланицима манастира Раковице да на седам година долазе у Русију по милостињу.¹⁴ Нешто касније, 1705. године, већ поменути Григорије, сада у чину архимандрита, био је на ходочашћу у Јерусалиму. На путу га је пратио и будући игуман Висарион, тада

7 Витовнички монах Висарион који је пратио раваничке монахе у Сеоби је вероватно исти онај јеромонах Висарион чији се печат из 1703. године чува у манастиру Крушедолу. (Трифунковић 1982, 41–43; Стојановић 1903, запис 2118)

8 Срећковић 1892, 44.

9 Руварац 1911, 133–134.

10 Поповић 1935, 55–56.

11 Члан сланачког братства, духовник Неофит, донео је у Кувеждин 1716. године један панегирик из манастира Сланаца. (Стојановић 1903, запис 2297)

12 Руварац 1911, 133–134.

Захваљујући овом писму, аутори који су писали о Сланцима сматрају да је манастир поново насељен тек 1718. и да је у међувремену претрпео разарање. (Медаковић 1955, 421; Вујовић 1973, 314; Симић 1997, 139)

13 У време његове управе, 1727. године, купљено је шест руских минеја. (Момировић 1957, 124–125)

14 Димитријевић 1922, 222–223; Шафарик 1866, 229–232; Вујовић 1973, 259.

јеромонах.¹⁵ Висарион је постао игуман након овог ходочашћа а пре 1709, када је захваљујући њему обновљен манастир Тресије на Космају.¹⁶ Игуман Хаџи Висарион обновио је и манастир Рајиновац, вероватно у истом периоду.¹⁷ Раковица је 1713. имала своју парохију, као и касније, током аустријске управе.¹⁸

Поред манастира Тресија, и вероватно Рајиновца, у овом периоду је обновљен и Смедеревски манастир, данашња Богородичина црква на смедеревском гробљу. Њу је 1703. године обновио ковач Стефан са осталим ктиторима.¹⁹ Манастир је највероватније био активан и у периоду до 1718. године. У њему се 1720. године замонашио Стефан који је тридесетих година био једини монах тог манастира. Парохија овог манастира је забележена у тефтеру Београдске епископије из 1723. године.²⁰

У периоду пре успостављања аустријске управе били су активни и манастири Витовница, Туман, Рукомија и Горњак. Ови манастири се помињу у тефтерима Београдске епископије из 1714. и 1715. године, као и њихови игумани Кирил, Григорије, Никита и Софроније. Витовнички игуман Кирил се помиње и 1716, као и након рата, 1724. године.²¹

О манастиру Ресави у периоду од 1690. до 1718. нема података. У попису пограничних нахија из 1718. забележено је да је манастир пуст.²² Већ почетком двадесетих година 18. века, Ресави је активан манастир са својом парохијом.²³ О томе да је вероватно насељена по успостављању аустријске управе, говори и чињеница да су њена три монаха, од шест колико их је било у манастиру 1733. године, дошла из манастира Мораче.²⁴

Манастир Грачаница помиње се у два наврата, у *тефтеру таксила* Београдске епископије из 1732. године и протоколу синђела Андреја Јоакимовића из 1734. године у коме је забележен митрополитов приход од села у Грочанском и Смедеревском дистрикту. У оба документа је записано да овај манастир има своју парохију којој припада село Лапова. Сидоксију за ову парохију платио је оба пута поп Стефан. Исто село се 1724. године налазило у оквиру парохије попа Лазара, којој су још припадали Лозовик, Ливада и Плана. Других извора о овом манастиру нема.²⁵

Манастир Нимник у време аустријске управе није био активан, а његова црква посвећена Св. Николи служила је као храм парохије чији је центар био у селу Маријањи. У њему је служена литургија за велике празнике а посећивало га је и мноштво верника ради исцељења.²⁶

Током треће деценије 18. века из темеља је подигнут манастир Винча. Према народном предању, стара Винча, посвећена Ваведењу Пресвете Богородице, била је подигнута у време деспота Стефана Лазаревића. До 18. века овај манастир је неколико пута

15 Стојановић 1925, запис 7341.

16 Стојановић 1903, запис 2192.

17 Руварац 1905, 144.

18 Поповић 1935, 56.

19 Стојановић 1903, запис 2113.

20 Руварац 1905, 142, 150.

21 Поповић 1935, 37, 47–48; Руварац 1898, 85; Пецињачки 1968, 322.

22 Уз манастир Ресаву су, у Ресавском дистрикту, као пусти забележени и манастири Доброшево, Златенац, Сење, Бигреница, као и неидентификовани манастири *Potkariza* и *Jban Rostiky*. У Параћинском дистрикту пусти су били манастири Давидовац и Забрега. (Пантелић 1948, 21)

23 Пецињачки 1968, 313–324.

24 Витковић 1884, 167–168.

25 Могуће да је у питању манастир Грнчарица који се налази релативно близу насеља Лапова.

26 Како је манастир био удаљен од села и налазио се у шуми, маријањски свештеник Радосав је у својој кући, на докату, начинио преграду по узору на олтар, где је вршио службу када се због временских прилика није могло доћи до манастира. (Руварац 1905, 110–111; Витковић 1884, 173–174)

разаран. Нови манастир, посвећен Успењу Пресвете Богородице, подигнут је код села Винче, на месту где су се налазиле развалине неке старе цркве. Обновитељ манастира био је монах Пајсије, Грк, родом са Крфа. У Србију је дошао из Русије доневши са собом чудотворну Богородичину икону коју је према легенди осликао сам апостол Лука.²⁷ У Београду га је примио тадашњи намесник епископ Стефан Љубибратић који је одобрио, у своје и митрополитово име, подизање новог манастира. Пајсије је обишао околину Београда и након што је пронашао погодно место крај села Винче, почео је са подизањем манастира, за чију је изградњу током 1728. године сакупљана милостиња по целој Београдској епархији. Упркос противљењу Београдске администрације, манастир је завршен 1729. године и, након свечане процесije, у њега је пренета Богородичина икона која се до тада налазила у београдској Саборној цркви.²⁸ У оквиру манастирског комплекса налазио се и стари бунар, као и нова звонара, трпезарија, кухиња, ћелар, подрум, мешаоница, ћелије и штала. Поред дрвене цркве започето је зидање нове и веће камене цркве.²⁹

Већи радови на обнови или проширивању предузети су у манастирима Раваници, Ресави и Раковици. Као што је већ поменуто, у Раваници је, одмах по доласку Стефана Раваничанина, поново покривена црква и подигнута припрата. У манастиру Ресави је припрата оштећена у експлозији муниције коју су Аустријанци држали у манастирској тврђави. Становници села која су припадала манастирској парохији отпочели су 1725. године, у време проигумана Арсенија, радове на обнови припрате које су финансирала браћа Јован и Јанићије Константиновић. Након десет година, 2. октобра 1735. године, она је освећена.³⁰ У манастиру Раковици је крајем двадесетих година подигнута нова трпезарија.³¹

Већина манастира Београдске епархије, у време аустријске управе, имала је релативно мала братства. Манастири Горњак, Туман, Рајиновац и Смедеревски манастир имали су само по једног монаха, док је манастир Нимник био пуст и служио као парохијска црква. У шест манастира Пожаревачког егзархата живело је само 18 монаха.³²

Најбројније братство од седам монаха имао је манастир Винча, манастир који се очигледно налазио у великом успону након обнове. Чак три винчанска монаха замонашена су током 1730. године, годину дана по изградњи манастира. У њему су, у тренутку визитације, живела и четири искушеника. О постригу је размишљао и учитељ Георгије који је у Винчи подучавао децу из околних села.³³ За Винчом следе манастири Ресави са шест, Раваница пет и Рукомија три монаха.³⁴

Већи део испитаних монаха имао је чин јеромонаха, њих 20. Сем винчанског игумана Пајсија, игумани свих осталих манастира су имали чин јеромонаха.³⁵ Чин јерођакон су

27 Више о овој икони погледати: Тимотијевић 2003, 311–346.

28 Како један клофтер износи 189,66 см, дужина цркве је била скоро 19 метара, ширина 6,6 и висина 5,6. (Ђ. Бошковић, *Археолошки споменици и налазишта у Србији II*, Београд 1956, 145)

29 Руварац 1887, 35–38; Грујић 1913, 163, 165, 167; Руварац 1898, 131; Поповић, Богдановић 1958, 177; Марјановић-Вујовић 1980, 193–201.

30 Стојановић 1903, запис 2642; Витковић 1884, 167; Станојевић, Мирковић, Бошковић 1928, 5; Томић 1964, 32–33.

31 На почетку радова, 1728. године, митрополит Мојсије је манастиру приложио у ту сврху 12 форинти. Поповић, Богдановић 1958, 36.

32 Витковић 1884, 165, 167–168, 171–174, 177–179, 181; Руварац 1905, 110–111, 142, 144.

33 Грујић 1913, 168.

34 Витковић 1884, 165, 167–168, 171–172, 177–179, 181; Грујић 1913, 162–163, 167–168; Руварац 1905, 142, 144, 145.

35 Игуман манастира Витовнице био је јеромонах Данило, Ресаве јеромонах Јосаф, Горњака јеромонах Данило, Раванице јеромонах Гаврило, Рукомије јеромонах Димитрије, Тумана јеромонах Исаија, Раковице

имали Јосиф из Ресаве, Софроније из Раванице, и два винчанска монаха, Спиридон и Јеротеј Јелиницкиј. Без свештеничког чина били су монаси Мојсије из Ресаве, Гаврило из Рукомије, Стефан из Смедеревског манастира, Кирил и Стефан из Винче, као и Пајсије, игуман Винче.³⁶

Значајан број испитаних монаха није био пореклом из централне Србије. Један део је био из Баната и Срема, као и из Херцеговине.³⁷ У манастиру Винчи, манастиру чији је игуман и обновитељ био Грк родом са Крфа, део монаха је био пореклом из далеких крајева. У Винчу је из Пољске дошао јерођакон Јеротеј Јелиницкиј, монах Стефан је дошао из Букурешта, док је монах Кирил био Арнаутин.³⁸

На челу манастира налазили су се манастирски настојатељи, игумани и архимандрити, угледни јеромонаси који су својим ауторитетом могли да одржавају дисциплину и ред у манастиру. Њих је бирало цело братство а избор је потврђивао надлежни епископ који је игумана или архимандрита производио у звање и том приликом му давао грамату. У њима су навођена права и дужности сваког настојатеља.³⁹ Ваљевски владика Доситеј Николић издавао је игуманске грамате по формулару у који су се, уз главни текст који је у свим документима био исти, уписивала имена манастира и игумана.⁴⁰

Уз бригу о сабраћи, њиховом понашању и спасењу, у дужност настојатеља је спадао и надзор над богослужењем у манастиру и надзор над манастирском економијом. У исто време, он је био у обавези да надлежном епископу даје редовне извештаје о манастиру и братству, као и да се са њим саветује у погледу свих важнијих питања. Без одобрења настојатеља монаси нису смели излазити из манастира, а и сам игуман или архимандрит је напуштао манастир само због обављања изузетно важних послова, као што је био одлазак на састанке народних првака, народно-црквене саборе или обилазак верника којима је био духовник. У тим случајевима одређено је, Правилима из 1733, да га у манастиру замењује намесник са још четири члана братства.⁴¹

Једна од најзначајнијих обавеза, коју су игумани обављали ван свог манастира, било је учешће у раду народно-црквених сабора и других скупова на којима су доношене важне одлуке за српски народ у Хабзбуршкој монархији.⁴² Друга важна дужност било

јеромонах Михаило. (Витковић 1884, 165, 167, 171, 177, 179, 181; Грујић 1913, 162, 167; Руварац 1905, 145)
36 Витковић 1884, 168, 171, 178; Грујић 1913, 162, 167–168; Руварац 1905, 142.

37 Од четири монаха родом из Херцеговине, чак су три били монаси манастира Ресаве. Јеромонаси Арсеније, Виктор и Димитрије су се замонашили у манастиру Морачи, а за свештенике их је рукоположио херцеговачки владика Арсеније. (Витковић 1884, 167–168)

38 Грујић 1913, 167–168.

39 Игуман и архимандрит су манастирски достојанственици. Игуман је предстојник мањег манастира, а архимандрит предстојник великог првоступног манастира. По чину су презвитери, као и протојереј који је такође црквени достојанственик другог реда. Имају првенство над свим презвитерима који нису црквени достојанственици, а при епископској служби, када се обавља у манастиру, заузимају место после епископа. (Милаш 1926, 719–721; Милаш 2005, 235–236, 242)

40 Према овом формулару грамате, игумани су били дужни да: „своје братство, не аки робље, но аки братију возљубљенију содржавати и по нашеј преданој инструкцији цело без прибавке и убавка регирај и на всех посмотрение бодрое полагај, жеже би всјак, Господеви работаја усердно, своје определеноје исполњал. Образ благиј и тихи стаду својему бивај, да взирајуште на тја, сами потштатсја творити.” АСАНУ, 13173 (КИ бр. 1939).

41 *Монашка правила Викентиа Јовановића Архиепископа и Митрополита Карловачког, од 17. Марта 1733 год.*, Беседа 3 (1870) 63–64; Милаш 1926, 719–725.

42 Тако су на Сабору одржаном 1722. године у Београду учествовали Висарион, игуман Смедеревског манастира, Димитрије, игуман Рукомије, Кирил, игуман Витовнице, Софроније, игуман Раванице, и Теодор, игуман Сланаца. На Сабору одржаном 1726. у Карловцима поново је узео учешће Кирил из Витовнице, а уз њега још и Висарион, игуман Раковице. Годину дана касније на скупу у Карловцима, са кога је послата молба цару да се очувају српске привилегије, учествовали су ресавски игуман Јосиф, раванички Висарион, витовнички Димитрије, раковички Хаџи Висарион, сланацки Теодор и рукомијски

је исповедање верника и парохијског свештенства. Митрополити су, на подручју под својом директном јурисдикцијом, постављали за духовнике протојереје и игумане појединих манастира. Тако је 1733. године за духовника постављен сланачки архимандрит Атанасије Величковић, коме је том приликом додељена потврда и упутство.⁴³ У то време парохијске свештенике и монахе са подручја Београдске епархије исповедао је велики број духовника. Међу њима су највише свештеника исповедали Василије Пећи, Герасим Студенички и Данило Горњачки. Да ли су они у то доба имали одобрење и писмену потврду од митрополита није нам познато. У сваком случају, према правилима за свештенике, које је донео митрополит Вићентије марта 1733. године, свештеници и ђакони су морали да се исповедају духовницима које би поставио надлежни епископ, а ако таквог није било, онда код свог протопопа. Нарочито је била наглашена забрана исповедања код калуђера који су ишли у *писаније* и ради милостиње обилазили епархије.⁴⁴

Четири године касније, митрополит Вићентије Јовановић је, заједно са намесником, владиком Николом Димитријевићем, одредио духовнике који ће исповедати становништво целе *Сервијске епархије*. За исповедника у Београду, у унутрашњој и спољашњој Вароши, одређен је београдски протопоп Кирил Марковић, док је за духовника становника Београдског дистрикта постављен београдски свештеник Стојко Пантелејмоновић. За духовника у Грочанском дистрикту постављен је беочински проигуман Прохор, у Смедеревском сланачки намесник Григорије, у Пожаревачком Хаџи Стефан витовнички, у Градишком тумански намесник Исаија, у Ресавском ресавски намесник Арсеније, у Поречком раванички намесник Гаврило, у Звижду Алексеј Хоповски и у Хомољу горњачки игуман Данило. Сваки од наведених духовника добио је посебну инструкцију, писмену грамату за вршење своје дужности, као и потврду којом је намесник Никола Димитријевић правдао њихово одсуство из манастира.⁴⁵

Сваки активни манастир имао је уз цркву и одређене просторије намењене свакодневном животу монаха. Њихов број и величина су одговарали значају манастира и бројности братства. У већим манастирима у оквиру манастирског комплекса налазиле су се трпезарија, кухиња, различите врсте остава и ћелије.

Сви манастири о чијој имовини имамо података имали су своје винограде. Највеће винограде је имао манастир Раковица. Од грождја са поменутих винограда се пре свега производило вино. У Раковици је 1730. године било 11.674,5 литара вина.⁴⁶

Поред вина, у манастирима се производила и ракија, али у знатно мањој мери. Манастир Горњак је имао један мали бакарни казан за печење ракије од 7 ока (нешто преко 12 литара), док је манастир Рукомија имао посебну ракичницу.⁴⁷ Поред велике количине вина, у манастиру Раковици је 1730. године чувано и 13 акова (705,9 литара) ракије.⁴⁸

Димитрије. На Сабору 1731. године је учествовао Јоасаф, игуман Ресаве, а на Сабору 1735. Георгије, игуман Раванице, и Арсеније, намесник Ресаве. Точанац 2008, 255–273.

43 У упутству се наводи да је, као духовник, дужан: „веселим и тихим лицем к тебе човеки приходјаштија исповедатисја примати, ни једин тјажестан или сетован показовати образ или удовљатисја аште и тјашка им будут согрешенија. Но јако мудриј врач и верниј стројитељ Господеви тихо на њих взираја глаголи умилителними на тоје при личествуншtimi беседовати, јако да и јаже во глубини сердец их откријат грехи.” АСАНУ, 13173 (КИ бр. 1849).

44 АСАНУК, МП „Б”, 1732/58.

45 АСАНУ, 13173 (КИ бр. 1933).

46 Грујић 1913, 166.

47 Витковић 1884, 165; Грујић 1913, 162.

48 Д. Руварац, *Манастир Раковица и Велика Ремета*, 344.

Поред винограда, уз манастире су се налазили и воћњаци, њиве, баште и ливаде.⁴⁹ На манастирским имањима су гајена говеда, коњи и пчеле. Тако је забележено да манастири чија је имовина пописана 1732. и 1733. године имају 42 говеда.⁵⁰ Манастир Раковица је, уз осам волова, имао и 31 грло ситне стоке. У нешто мањој мери су гајени коњи. Они су забележени само у манастирима Рукомији и Винчи.⁵¹ Већи број кошница су имали манастири Витовница (150), Рукомија (86) и Винча (80).

Два манастира, Винча и Витовница, имала су и своје вирове. Винча је имала два вира на Дунаву, код Ритопека и код скеле у близини села Винче, на којима је ловљена моруна. Витовница је имала трећину улова од вира на Поречу. У манастиру Рукомији сушена је риба која је коришћена и на митрополитовом двору.⁵²

Своју воденицу имао је манастир Горњак. Она се налазила на реци Млави, у близини манастирских винограда.⁵³

О свакодневним пословима у већим манастирским економијама, поред монаха, водили су рачуна и унајмљене слуге, манастирски ученици и искушеници. Тако је манастир Винча имао тројицу унајмљених слугу, кључара и двојицу волара. Поред њих, на имању и око манастира су радили и старци Стојша и Јоаникије, као и *дијаци* Теодор и Димитрије који су дошли у Винчу да се замонаше. У Рукомији су послуживали слуга Јовица и искушеник Живко.⁵⁴

Већина манастира у овом периоду је имала своје парохије. Један од разлога за постојање великог броја манастирских парохија је, пре свега, био недостатак парохијских храмова и мирског свештенства. Поред тога, држање парохије је представљало сталан и сигуран приход за манастир, јер су у том случају њему припадали сви они приходи које су иначе добијали парохијски свештеници (бир, венчанице, приходи од освећења воде, подушја, опела, спровода...). У исто време, манастири су испуњавали и финансијске обавезе према митрополиту, дајући му годишњу накнаду, сидоксију или егзархију, за држање парохије.⁵⁵ Расположиви извори нам указују на то да је службу у парохији обављао први јеромонах у манастиру, најчешће сам архимандрит, игуман или намесник.⁵⁶

Ванредан, али значајан извор прихода било је сакупљање милостиње, тј. одлазак у *писанију*. Монаси су обилазили вернике у појединим епархијама пошто би добили дозволу од надлежног епископа.⁵⁷ Поред сакупљања милостиње које су вршили сами мо-

49 Манастир Рукомија је имао и воћњак од 40 дрва, шест њива од 20 јутара, две баште и четири ливаде од 25 коса. Само је још за манастир Винчу забележено да има велику башту, ограђену јендеком и трњем. Остала манастирска имања су према пописима имала само винограде. Р. Грујић, *Прилози за историју Србије*, 162, 167.

50 У свим манастирима чија је имовина пописана, забележени су и волови, изузев у манастиру Горњаку. Тако је Рукомија имала укупно 15 говеда, Витовница 5 волова и 8 говеда, Смедеревски манастир једног вола, Рајиновац два вола, Винча 6 волова и Раковица осам волова. (Р. Грујић, *Прилози за историју Србије*, 162, 167; Руварац 1906, 344; Витковић 1884 165, 181; Руварац 1905, *Митрополија београдска*, 142, 144.)

51 Грујић 1913, 162, 167.

52 Грујић 1913, 167; Витковић 1884, 181; Поповић, Богдановић 1958, 64.

53 Витковић 1884, 165.

54 Грујић 1913, 163, 168.

55 Монаси манастира Раванице скупљали су општу милостињу коју су затим слали егзарху у Пожаревац. (АСАНУК, МП „Б“, 1730/70).

56 Руварац 1905, 132, 148; Грујић 1913, 168.

57 Монаси манастира Сланаца су тражили дозволу за сакупљање милостиње од митрополита Вићентија Поповића одмах по завршетку рата 1718. године. Братство манастира Винче је у више наврата слало своје монахе у *писаније*. Игуман Пајсије је 1728. године добио, по митрополитовом налогу, потврду да може сакупљати милостињу по Београдској епархији. Пар година касније он је ишао у Будимску епархију. Молбу будимском епископу, за одобрење скупљања милостиње у његовој области, поновио је 1735. године, уз речи да: „неимејући чем кормитисе агости отвсуду приходет, ануждно јест времја, сасим преваручујемосе

наси, одласком у одређене епархије, манастири су добијали и различите врсте прилога и милостиње од појединих верника. Прилози су могли бити одређени богослужбени предмети, књиге, иконе и новац.⁵⁸

Манастири су се често помињали и у тестаментима архијереја и имућнијих верника.⁵⁹ Сва милостиња, било да је давана у новцу, натури или предметима, морала је да буде записана у посебне протоколе које су манастири, према Правилима из 1733. године, били дужни да воде.⁶⁰

У првој половини 18. века манастири у Београдској епархији су били идиоритмички.⁶¹ Уз манастирске приходе и имовину, који су коришћени за издржавање целе заједнице монаха, један део монаха имао је и своју личну имовину и приходе од ње. Некад је она била скромна и састојала се од одеће и неколико књига, а понекад је укључивала и обрадиве површине, коње, стоку, кошнице, као и готовину.⁶²

Против оваквог устројства манастира и у обнову киновije устао је митрополит Вићентије Јовановић који у тринаестој тачки својих правила за монахе, објављених 17. марта 1733. године, прописује успостављање општежића у свим манастирима.⁶³

Након турског освајања 1739. године, на територији северне Србије обновљен је Смедеревски санџак, са седиштем у Београду.⁶⁴ Нова промена аустро-турске границе значила је и крај постојања Београдско-карловачке митрополије. Београдска епархија, којој је враћен почасни назив митрополија, и Ваљевска епископија поново су дошле под турску власт а манастири на њиховој територији су наставили свој живот у новом политичком и црквено-административном оквиру.⁶⁵

ипошилимо нашего јеромонах Теодосија милостине ради...“АСАНУК, МП „Б“, 1735/122; Руварац 1911, 133–134; Поповић, Богдановић 1958, 177.

58 Тако је београдски рибарски руфет, на челу са *устабаишом* Дмитриром, приложио 1731. године манастиру Винчи једно јеванђеље. Истом манастиру је Хаџи Гаврило Рашковић приложио две иконе, Св. Тројице и Св. Георгија. Стојановић 1903, записи 2574, 2626; Грујић 1913, 164.

59 По својој вредности издваја се заоставштина коју је сечујско-осечки владика Максим Гавриловић оставио манастирима, укупно 720 форинти, и то: „Манастиром каждому за подушие по сарандар то јест 42 литургије по 12 фор. иже сут во Сервии, Сирмии, Банату темишварском, цесар. Угровлахии, Славонии, Хунгариии и хорватској обретајушчим се 60 манастирем.” Много мање износе остављали су обични грађани. Тако је манастирима у околини Београда, Рајиновцу, Раковици и Сланцима, Стојан Кузмановић, угледни становник Београда, тестаментом оставио по шест форинти, а Марија Хаџи Комненова, родом из Београда, оставила је манастирима Винчи, Ресави и Рајиновцу по 12 форинти. Руварац 1905б, 291; Поповић, Богдановић 1958, 261; Витковић 1873, 148–149.

60 *Монашка правила Викентиа Јовановића Архиепископа и Митрополита Карловачког, од 17. Марта 1733 год.*, Беседа 3 (1870) 48.

61 Идиоритмички или слободни манастири су манастири у којима се чувају општа калуђерска правила, али сваки калуђер има своју засебну имовину, једе у својој ћелији храну коју сам спреми, а сви монаси се окупљају само недељом и празником на општој заједничкој трпези. Молитве и црквене службе су заједничке сваки дан. Калуђери, део онога што зараде дају у општу касу, а део користе за своје издржавање. (Милаш 1926, 717–718)

62 Тако су винчански монаси Пајсије и Симеон имали заједнички виноград од четири мотике, а монаси Спиридон и Кирил један виноград од две мотике. Уз виноград, Симеон је имао и 40 ф. готовине а Пајсије 6 дуката и 4 ф. Знатно већу имовину од поменутих винчанских монаха, имао је сланачки аримандрит Атанасије Величковић који је у тренутку одласка из манастира Сланаца имао 47 великих и малих говеда, два коња, кола, 120 кошница и 14 акова (760 литара) вина. Грујић 1913, 167–169, 181.

63 *Монашка правила Викентиа Јовановића Архиепископа и Митрополита Карловачког, од 17. Марта 1733 год.*, Беседа 3 (1870) 48.

64 Смедеревски санџак су чиниле нахије: Београд, Авала, Железник, Ресави, Пожаревац, Омољ, Пореч, Млава, Звижд, Гуверџинлик (Голубац), Рам или Пек, Прилеп, Ломница, Колубара, Левач, Лепеница, Ваљево и Рудник. Поред ових нахија које су биле под аустријском управом од 1718. до 1739, у њега су ушле и нахије Пожега, Ужице, Осад и Ниш, које су остале у границама Турске после 1718. (Тричковић 1970, 183–184.)

65 Радосављевић 2007, 83, 360; Радосављевић 2000, 125.

Библиографија

Необјављени извори

Архив Српске академије наука и уметности, Београд (АСАНУ), Фонд Историјска збирка (ИЗ)

Архив Српске академије наука и уметности, Сремски Карловци (АСАНУК), Фонд Митрополитско-патријаршијски архив (МП)

Објављени извори и литература

Веселиновић 1994 – Р. Веселиновић, Србија под аустријском влашћу 1718–1739, у: *Историја српског народа* IV–1, С. Гавриловић, (ур.), Београд 1994, 106–162.

Витковић 1873 – Г. Витковић, *Споменици из будимског и пештанског Архива од год. 1728–1748*, Београд 1873.

Витковић 1884 – Г. Витковић, Извештај, написао 1733. Максим Ратковић, егзарх београдског митрополита. *Гласник СУД* LVI 1884, 117–325.

Вујовић 1973 – Б. Вујовић, *Црквени споменици на подручју града Београда*, Београд 1973.

Гарић 2010 – Г. Гарић Петровић, Демографске прилике и мрежа парохија у београдској епархији од 1718. до 1739. године. *Историјски часопис* LIX 2010, 267–296.

Гарић 2014 – Г. Гарић Петровић, Митрополитски намесници и придворни служитељи у Сервијској епархији (1718–1739). *Наша Прошлост* XIV 2014, 87–101.

Грујић 1913 – Р. Грујић, Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације (1718–1739.). *Споменик СКА* LI 1913, 84–208.

Димитријевић 1922 – С. Димитријевић, Грађа за српску историју из руских архива и библиотека. *Споменик СКА* LIII 1922, 1–329.

Марјановић-Вујовић 1980 – Г. Марјановић-Вујовић, Где је био манастир Винча у Винчи. *Старинар* XXXI (1980) 193–202.

Медаковић 1955 – Д. Медаковић, Манастир Сланце код Београда. *Историјски часопис* V 1955, 419–426.

Милаш 1926 – Н. Милаш, *Православно црквено право*, Београд 1926.

Милаш 2005 – Н. Милаш, *Аутобиографија, студије, чланци*, Београд – Шибеник 2005.

Момировић 1957 – П. Момировић, *Грађа за проучавање споменика културе Војводине I*, Нови Сад 1957.

Пантелић 1948 – Д. Пантелић, Попис пограничних нахија Србије после Пожаревачког мира. *Споменик САН* ХСVI 1948, 3–41.

Пецињачки 1968 – С. Пецињачки, Попис таксила венчаних у Београдској митрополији 1724. године, *Годишњак града Београда* XV 1968, 313–324.

Поповић 1935 – Д. Поповић, Грађа за историју Београда 1711–1739. *Споменик СКА* LXXVIII 1935, 13–282.

Поповић 1950 – Д. Поповић, *Београд и Србија од Београдског до Пожаревачког мира (1718–1739)*, Београд 1950.

Поповић, Богдановић 1958 – Д. Поповић, М. Богдановић, *Грађа за историју Београда од 1717 до 1739*, Београд 1958.

Радосављевић 2000 – Н. Радосављевић, *Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804*, Ваљево 2000.

Радосављевић 2007 – Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831 (управа Васељенске патријаршије)*, Београд 2007.

Руварац 1887 – И. Руварац, Судбина манастира Винче у Србији. *Старинар* IV 1887, 33–40.

Руварац 1898 – Д. Руварац, Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713–1730. прилог историји Српске цркве. *Споменик СКА XXXIV* 1898, 82–200.

Руварац 1905 – Д. Руварац, Митрополија београдска око 1735. године. *Споменик СКА XLII* 1905, 101–204.

Руварац 1905б – Д. Руварац, Тестаменти владичански. *Српски Сион* XV 1905, 234–235, 273–279, 289–295.

Руварац 1906 – Д. Руварац, Манастир Раковица и Велика Ремета. *Српски Сион* XVI 1906, 340–346.

Руварац 1911 – Д. Руварац, Игуман сланацки Теодор и кувеждински Нектарије. *Архив за историју Српске православне карловачке митрополије* I 1911, 133–134.

Симић 1997 – З. Симић, Манастир Сланце код Београда. *Саопштења* XXIX 1997, 137–148.

Срећковић 1892 – П. Срећковић, Подаци из фрушкогорских манастира о Винчи и Сланцима. *Споменик СКА XIX* 1892, 41–63.

Станојевић, Мирковић, Бошковић 1928 – С. Станојевић, Л. Мирковић, Ђ. Бошковић, *Манастир Манасија*, Београд 1928.

Стојановић 1903 – *Стари српски записи и натписи II*, Љуб. Стојановић, (прир.), Београд 1903.

Стојановић 1925 – *Стари српски записи и натписи V*, Љуб. Стојановић, (прир.), Београд 1903.

Тимотијевић 2003 – М. Тимотијевић, Богородица бездинска и верско-политички програм патријарха Арсенија IV Јовановића. *Balkanica XXXII–XXXIII* 2003, 311–346.

Томић 1964 – С. Томић, Манасија. *Саопштења VI* 1964, 7–45.

Точанац 2007 – И. Точанац, Београдска и Карловачка митрополија – процес уједињења, (1722–1731). *Историјски часопис LV* 2007, 201–217.

Точанац 2008 – И. Точанац, *Српски народно-црквени сабори (1718–1735)*, Београд 2008.

Трифунковић 1982 – *Очевици о Великој сеоби Срба*, Ђ. Трифунковић, (прир.), Крушевац 1982.

Тричковић 1970 – Р. Тричковић, Положај Београда у војно-управном систему Смедеревског санцака после Београдског мира 1739. године, у: *Ослобођење градова у Србији од Турака 1862–1867*, Београд 1970, 183–192.

Форишковић 1968 – А. Форишковић, Један документ из времена аустријске окупације (1718–1739). *Годишњак града Београда XV* 1968, 301–312.

Шафарик 1866 – Ј. Шафарик, *Два писмена споменика који се тичу манастира Раковице*. *Гласник СУД XX* 1866, 229–235.

Summary

MONASTERIES IN BELGRADE EPARCHY FROM 1718 TO 1739

Gordana Graić Petrović, Institute of History, Belgrade

Most monasteries in the Belgrade Diocese, which were active during the thirties of the 18th century, were active from 1690 to 1718 as well. The number of active monasteries increased during the Austrian administration. The abandoned monastery of Ravanica was populated again and the new Vinča Monastery was founded. So, during the fourth decade of the 18th century there were 13 active monasteries in the Belgrade Diocese: Vinča, Ravanica, Slanci, Rakovica, Vitovnica, Tuman, Gornjak, Tresije, Rukomija, Smederevo Monastery, Rajinovac, Resava and Gračanica.

All these monasteries had their churches and buildings for daily life of monks. The monasteries also had vineyards, orchards, gardens and meadows. Cattle, horses and bees are grown in monasteries. Most monasteries had at least one ox. The monasteries Vinča and Vitovnica had their own places for catching beluga, while the Gornjak had its own water mill on Mlava. Daily jobs in larger monasteries were being done by hired servants, monastic pupils and novices.

Most monasteries, had their parishes and accordingly certain incomes from parishers (bir, wedding taxes, funeral taxes...). At the same time, they fulfilled their financial obligations to the metropolitan, giving him annual remuneration, *sioxia* or *exarchia*. An infrequent, but significant source of income was collecting charity, i.e. *pisania*. Monasteries also received various kinds of contributions such as religious items, books, icons and money. Monasteries were often mentioned in wills of archpriests and wealthy believers.

Most monasteries of the Belgrade Diocese, in the time of the Austrian administration, had relatively small number of monks. The most numerous brotherhood of seven monks had the monastery of Vinča. Monastery Resava had six, Ravanica five and Rukomija three monks. Young monks entered monasteries immediately after their education, while the older ones had been mainly parish priests before becoming monks.

Igumans and archimandrites, prominent hieromonks, were heads of the monasteries. They with their authority could maintain discipline and order in the monastery. One of the most important obligations, outside monasteries, was the participation in the work of the national-church councils and other gatherings where important decisions were made for the Serbian people in the Habsburg monarchy.

Листа аутора

Велибор Катић, археолог, виши кустос, Музеј Младеновца, одељење Музеја града Београда,

e-mail: velibor.katic@mgb.org.rs

др Гордана Гарић Петровић, истраживач сарадник, Историјски институт, Београд,

e-mail: gogagaric@gmail.com

ма Ивана Здравковић, археолог, Београд,

e-mail: beginibunzini@gmail.com

др Јасмина С. Ћирић, научни сарадник, Институт за историју уметности, Универзитет у Београду, Филозофски факултет Београд,

e-mail: jciric@f.bg.ac.rs

јереј Марко Јефтић, Српска Православна Епархија шумадијска, Архијерејско намесништво младеновачко, храм Успења Пресвете Богородице,

e-mail: markojeftic@yahoo.com

др Марко Поповић, научни саветник, Археолошки институт, Београд,

e-mail: dama.popovic@yahoo.com

др Милош Ивановић, научни сарадник, Историјски институт, Београд,

e-mail: misaveritatem@gmail.com

др Наташа Миладиновић-Радмиловић, виши научни сарадник, биофизички антрополог, Археолошки институт, Београд,

e-mail: miladinovic.radmilovic@gmail.com

ма Немања Марковић, истраживач сарадник, Археолошки институт, Београд,

e-mail: nemamarkovic@gmail.com

Ника Стругар, кустос археолог, Музеја града Београда,

e-mail: nika.strugar@mgb.org.rs

др Татјана Стародубцев, ванредни професор, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду,

e-mail: tstarodu@f.bg.ac.rs

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

321.17:929 Стефан Лазаревић
271.222(497.11)-523.6(497.11)
726.7(497.11)

600 година манастира Павловац / [уредници Велибор Катић, Немања Марковић ; фотографије монах Гаврило (Гардаш), Бранко Јовановић]. - Младеновац : Градска општина, 2017 (Београд : MS Štamпа). - 195 стр. : илустр. ; 30 cm

Тираж 300. - Стр. 7-8: Предговор / Уредници. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-917421-1-9

а) Манастир Павловац б) Стефан Лазаревић, српски деспот (1377-1427) с)
Споменици културе - Србија - 14в-18в
COBISS.SR-ID 251101964

